

ETENEn kesäseminaari 20.8.2020

Koronapäätösten jälkikäteinen arviointi ja riskien etiikka

Marko Ahteensuu

mataah@utu.fi

Esittely ja yhteystiedot

- Marko Ahteensuu

- Käytännöllisen filosofian dosentti, VTT
- Yliopistonlehtori (tutkimusetiikka ja avoin tiede, ma., HY; aiemmin TAU)
- Kansallisen tutkimusetiikan tukihenkilöiden koordinaatioryhmän jäsen (TENK)
- (Vara-)jäsen/pysyvä asiantuntija (eettiset toimielimet: NCBio, ETENE, TUKIJA, aiemmin TAIET, BTNK, GTLK)

- Sähköposti: Marko.Ahteensuu@Helsinki.fi / mataah@utu.fi
- Työhuone: Metsätalo/Topelia (toimisto A623), Helsingin yliopisto
- Academia.edu-kotisivu:
 - <https://helsinki.academia.edu/MarkoAhteensuu>

Oma näkökulma ja tutkimusintressi

- Riskianalyysi ja etiikka
 - Ks. esim. <https://rdcu.be/bxS29>
- Varautuminen
 - Erit. ennaltavaruutumisen periaate

Ethical Theory and Moral Practice (2019) 22:449–463
<https://doi.org/10.1007/s10677-019-09993-7>

Risk, Calamity and Apology

Marko Ahteensuu¹

Accepted: 1 April 2019 / Published online: 19 April 2019
© The Author(s) 2019

Abstract

Risk decisions often appear unsatisfactory after a calamity has taken place. This holds even when they are products of systematic risk analysis. Yet, if relevant considerations available to be known pre-accident were adequately taken into account and safety measures implemented accordingly, nobody seems morally blameworthy. In this paper, I advance a two-way argument. Firstly, I show how analysis of post-accident apologizing sheds new light on vexed tensions in ethical assessment of risk impositions. This amounts to exposing conflicting moral intuitions in risk decisions, discussing problematic tenets in risk analysis as well as outlining three lines of arguments that destabilize the very notion of correct risk analysis. The analysis indicates that bringing different discussions of moral blameworthiness together facilitates resolving the tensions. It also calls for further and early-on collaboration between risk theorists and ethicists in order to carry these insights to risk analysis. Secondly, I argue that analysis of risk decisions, in part, reveals a discrepancy between the definitional work done on apology and what is required by ethics. Virtually every suggestion for the gold standard for apology involves moral blameworthiness as a necessary condition. I highlight different kinds of cases in which nobody is culpable, but an apology can be morally fitting or required. It would be nonsensical to say that, in these cases, one ought to apologize, but in a disingenuous manner.

Argumentti (1)

- (JP) Koronapäätösten jälkikäteisessä eettisessä arvioinnissa moraalisen moitittavuuden kynnyks on erittäin korkea.
-

- (P1) Koronapäätökset ovat päätöksiä epävarmuuden vallitessa. Toisin sanoen päätösten seuraukset eivät ole täysin tiedossa, eikä ennakoituille seurauksille pystytä määrittämään (tarkkoja) todennäköisyyksiä.
- (P2) Uskottavaa teoreettista viitekehystä päätöksien moraalisen moitittavuuden arviointiin epävarmuuden vallitessa ei ole saatavilla.

Riskin käsite ja moraalinen moitittavuus

- (1) Risk equals the expected loss (Verma and Verter, 2007; Willis, 2007).
- (2) Risk equals the expected disutility (Campbell, 2005).
- (3) Risk is a measure of the probability and severity of adverse effects (Lowrance, 1976).
- (4) Risk is the combination of probability and extent of consequences (Ale, 2002).
- (5) Risk is equal to the triplet (s_i, p_i, c_i) , where s_i is the i th scenario, p_i is the probability of that scenario, and c_i is the consequence of the i th scenario, $i = 1, 2, \dots, N$ (Kaplan and Garrick, 1981).
- (6) Risk refers to uncertainty of outcome, of actions and events (Cabinet Office, 2002).
- (7) Risk is a situation or event where something of human value (including humans themselves) is at stake and where the outcome is uncertain (Rosa, 1998, 2003).
- (8) Risk is an uncertain consequence of an event or an activity with respect to something that humans value (IRGC, 2005).
- (9) Risk is the effect of uncertainty on objectives (ISO, 2009a,b).
- (10) Risk is equal to the two-dimensional combination of events/consequences and associated uncertainties (Aven, 2007, 2010b).
- (11) Risk is uncertainty about and severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value (Aven and Renn, 2009a).
- NB! (12) Risk as "the probability that a particular adverse event occurs during a stated period of time, or results from a particular challenge" (Royal Society 1983)

1. Responsibility-as-cause. As in: the earthquake caused the death of 100 people.
2. Responsibility-as-role. As in: the train driver is responsible for driving the train.
3. Responsibility-as-authority. As in: he is responsible for the project, meaning he is in charge of the project. This may also be called responsibility-as-office or responsibility-as-jurisdiction. It refers to a realm in which one has the authority to make decisions or is in charge and for which one can be held accountable.
4. Responsibility-as-capacity. As in: the ability to act in a responsible way. This includes, for example, the ability to reflect on the consequences of one's actions, to form intentions, to deliberately choose an action and act upon it.
5. Responsibility-as-virtue, as the disposition (character trait) to act responsibly. As in: he is a responsible person. (The difference between responsibility-as-capacity and responsibility-as-virtue is that whereas the former only refers to ability, the second refers to a disposition that is also surfacing in actions. So someone who has the capacity for responsibility may be an irresponsible person in the virtue sense).
6. Responsibility-as-obligation to see to it that something is the case. As in: he is responsible for the safety of the passengers, meaning he is responsible to see to it that the passengers are transported safely.
7. Responsibility-as-accountability. As in: the (moral obligation) to account for what you did or what happened (and your role in it happening).
8. Responsibility-as-blameworthiness. As in: he is responsible for the car accident, meaning he can be properly blamed for the car accident happening.
9. Responsibility-as-liability. As in: he is liable to pay damages.

Extracted from Aven et al. (2011) *Safety Science* 49: 1074-1079.

Extracted from van de Poel & Nihlén Fahlquist (2012) in (eds. Hillerbrand, R., Sandin, P., Roeser, S. & Peterson, M.), *Handbook of Risk Theory: Epistemology, Decision Theory, Ethics and Social Implications of Risk*. Springer: : 878-907.

Koronapäätökset

Alkaen	Sisältö	Säädös- tai muu perusta
17.3.2020	Tarpeetonta oleilua yleisillä paikoilla vältetään STM, SM, VM	Tartuntatautilaki 58 §
17.3.2020	Suljetaan valtion ja kuntien museot, teatterit, Kansallisooppera, kulttuuritalot, kirjastot, kirjastoautot, Kansallisariston asiakas- ja tutkijasalipalvelut, harrastustilat ja -paikat, uimahallit ja muut urheilutilat, nuorisotilat, kerhotilat, järjestöjen kokoontumistilat, vanhusten päivätoiminta, kuntouttava työtoiminta ja työkeskukset. Suositellaan yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä uskonnollisten yhteisöjen toimivan samoin. STM	Tartuntatautilaki 17 §, yksikön johtajan päätös STM: tai AVI/kunnan /yksityisen oma päätös
16.3.2020	Julkisen sektorin työntekijät, joiden työtehtävät sen mahdollistavat, työskentelevät etätyössä	Työnantajan direktio-oikeus, ei toimivaltuutta
16.3.2020	Yli 70-vuotiaat pysyvät erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan (karanteenia vastaavat olosuhteet)	VM toimintaohje, STM ohje kunnille 20.3.2020
19.3.2020	Suomen kansalaisten ja Suomessa asuvien henkilöiden ei pidä matkustaa ulkomaille. SM, UM, LVM	Valtioneuvoston päätös Rajavartiolaki
19.3.2020	Suomalaisille matkailijoille suositellaan välitöntä paluuta Suomeen. UM	UM ohje

Seuraukset

2	Koronakriisin vaikutukset.....	17
2.1	Tilannekuva ja lyhyen aikavälin vaikutukset.....	17
2.1.1	Globaalit vaikutukset	17
2.1.2	Vaikutukset talouteen ja ympäristöön	18
2.1.3	Vaikutukset julkiseen talouteen	21
2.1.4	Vaikutukset kotitalouksiin	24
2.2	Koronakriisin potentiaaliset pitkän aikavälin vaikutukset.....	25
2.2.1	Globaalit vaikutukset	25
2.2.2	Taloudelliset vaikutukset ja työmarkkinavaikutukset	27
2.2.3	Vaikutukset julkiseen talouteen	29
2.2.4	Sosiaaliset vaikutukset ja terveysvaikutukset.....	30
2.2.5	Ilmastovaikutukset ja ekologiset vaikutukset.....	31
2.2.6	Digitalisaatio	32
2.2.7	Muut vaikutukset.....	34

Päätösten arviointi ja tosiasialliset seuraukset

- Keskustelussa esitettyä:

- “Suomen ja Ruotsin strategioiden erot (...) *Vasta jälkikäteen voidaan arvioida*, kumpi malli on parempi” (HS pääkirjoitus 1.4.2020)
- “Jos yhdenkin ihmisen kuolema *on kausaalinen seuraus* liikkumisvapauden rajoituksesta tai työvelvollisuuden käyttöönotosta, on mielestämme oikeutettua sanoa, ettei kyse ole vain hyväksyttävistä rajoituksista ihmisoikeussopimuksiin vaan vähintäänkin hätätilapoikkeuksista ellei suorastaan ihmisoikeusloukkauksista jopa hätätilan oloissa.” (Martin Scheinin & Pauli Rautiainen)
- “Uudenmaan eristämisen viisaus *riippuu sen tosiasiallisista seurauksista*” (Antti Kauppinen)

Argumentti (1.1)

(P1) Koronapäätökset ovat päätöksiä epävarmuuden vallitessa. Toisin sanoen päätösten seuraukset eivät ole täysin tiedossa, eikä ennakoituille seurauksille pystytä määrittämään (tarkkoja) todennäköisyyksiä.

- **(I) Koronapäätösten jälkikäteisessä moraalisen moitittavuuden arvioinnissa määrävänä tekijänä eivät ole päätösten tosiasialliset seuraukset vaan relevanttia on ainoastaan päätöksentekijän päätöksentekohetkeen mennessä saatavilla oleva tieto päätösten mahdollisista ja ennakoituista seurauksista.**

Heurestiikat ja vinoumat seurausten arvioinnissa

- **Adam Smith:** “when we come to particular cases, the actual consequences which happen to proceed from any action, have a very great effect upon our sentiments concerning its merit or demerit”

Moraalinen onnekkuus

Päätösten ja riskianalyysin päivittäminen

Argumentti (1.2)

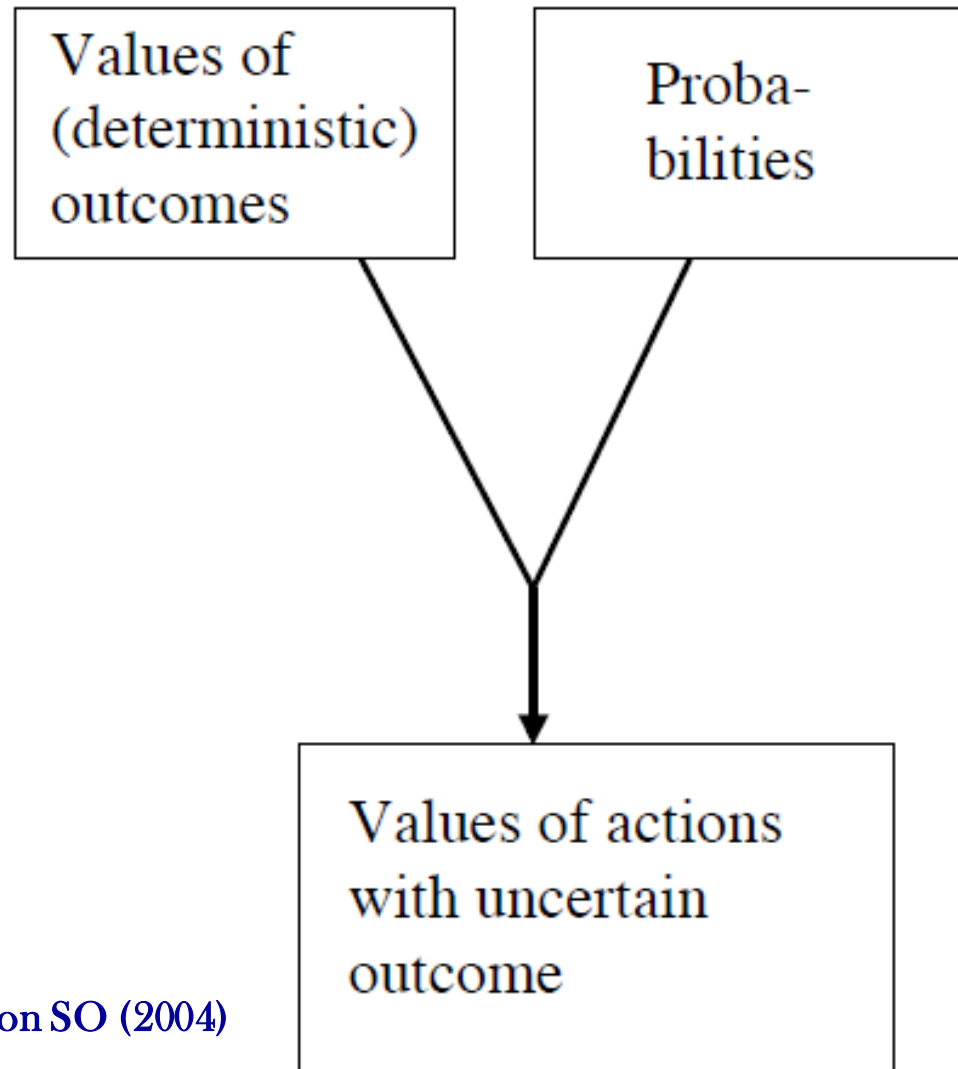
(P2) Uskottavaa teoreettista viitekehystä päätöksien moraalisen moitittavuuden arviointiin epävarmuuden vallitessa ei ole saatavilla.

- (I) *Riskianalyysiin* perustuvat koronapäätökset kärsivät eettisessä katsannossa utilitarismin peruskritiikkien kanssa samoista ongelmista. Lisäksi niihin voi liittyä moraalisesti kestäättömiä riskitasoja.
- (II) *(Perus)oikeuksia* rajoittavien koronapäätösten moraalisen moitittavuuden arvioinnissa riskejä koskevien näkökohtien huomioiminen on erittäin hankalaa teoreettisen viitekehyksen puuttumisen takia.

Moraalinen moitittavuus ja riskianalyysi

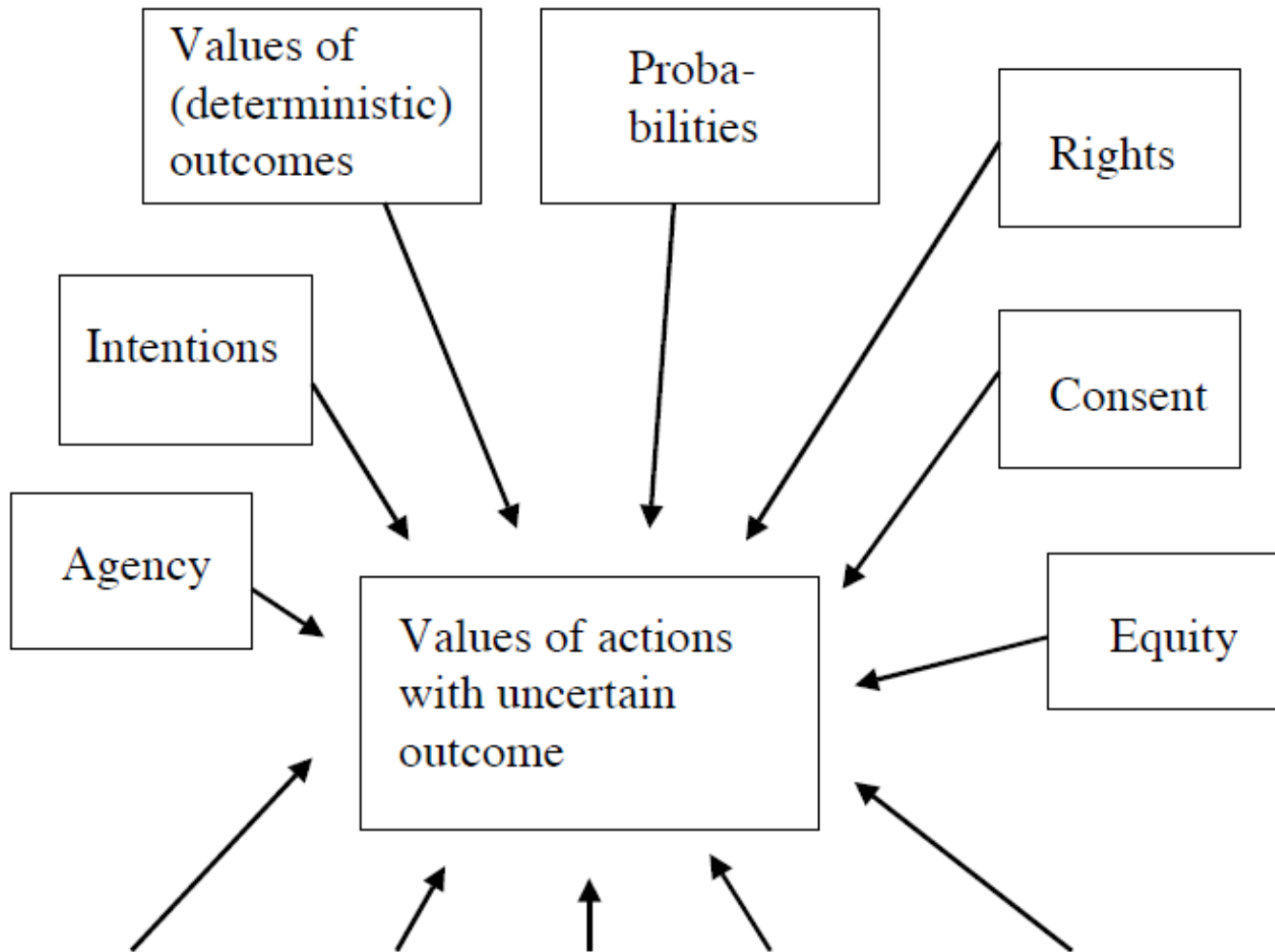
- Standardimuodoissaan kvantitatiiviset riskianalyysit muistuttavat utilitaristista odotetun hyödyn maksimointia.
- Odotetun hyödyn maksimoinnissa yksilöidään valintavaihtoehdot, niiden mahdollisten seurausten todennäköisyys sekä näiden seurausten hyöty/haitallisuus. Eri seurausten haitallisuudet kerrotaan tämän jälkeen niiden todennäköisyyksillä. Näin saadut tulot summataan jokaisen vaihtoehdon kohdalla sen odotetuksi hyödyksi. Korkeimman odotetun hyödyn vaihtoehto valitaan.

Figure 4. The standard view of how values of indeterministic options can be determined.

Extracted from Hansson SO (2004)
Techné 8(1): 10-35.

Figure 5. A less incomplete picture of the influences on the values of indeterministic options.

Extracted from Hansson SO (2004)
Techné 8(1): 10-35.

Riskitja (perus) oikeudet

- Perusoikeus ja sitä vastaava velvollisuus (horisontaalivaikutus)
 - Esim. oikeus elämään (PL 7 §)
 - Velvollisuus olla aiheuttamatta X:n kuolemaa
 - Velvollisuus olla tuottamatta mahdollisuutta tai tietyn tasoista riskiä (ts. todennäköisyyttä), että aiheuttaa X:n kuoleman?
 - Hyväksyttävä riskitaso jokaisen oikeuden kohdalla?
 - Saman riskitason aiheuttaminen eri toiminnalla?
 - » Robert Nozick (1974) *Anarchy, State, and Utopia*
 - Hyöty-haitta-riskisuhde ja suostumus : yksilökeskeinen punninta (esim. lääketieteellinen tutkimus) *versus* kollektivistinen punninta (kustannus-hyöty-analyysi, riskianalyysi jne.)

”[F]amiliar concepts in moral philosophy like harm, compensation, and individual moral rights cannot by themselves give a satisfactory analysis of the unique ethical problems created by activities that impose or attempt to regulate risk.”

MacLean (2012) in *Handbook of Risk Theory*: 791-804

”Mainstream ethical (and metaethical) theories still focus on deterministic problems; in fact they lack the means to deal with problems involving risk and uncertainty”

Hansson (2004) *Techné* 8(1): 10-35

”[O]ur moral systems, geared to evaluating the actual infliction of harm, are ill equipped to deal with questions of risk”

Lackey (1986) *The Journal of Philosophy* 83: 633-640

”But considering the pervasiveness of human ignorance, one is surprised that questions concerning risk and uncertainty have not usually been near the centre of discussion by moral philosophers. It seems to me that there is something of a gap in moral theory here”

Altham (1983) *Proceedings of the Aristotelian Society* LXXXIV: 15-29

Riskit & etiikka

- Eettiset näkökohdat erotetaan usein riski- ja turvallisuusnäkökohdista (riskinarviointi vs. -hallinta; etiikka vs. päätösteoria)
 - Erottelu kestämaton ja harhaanjohtavaa, koska näkökohdat ovat osittain toisiinsa kietoutuneita
 - Riskiarvioista EI ole mahdollista poistaa niihin välttämättä sisältyviä ei-tieteellisiä komponentteja
 - Mikä ylipäänsä katsotaan riskiksi ja riskianalyysin “freimaus” (*risk assessment policy*)
 - Riskitutkimuksen näkökulma ja metodologia
 - Tieteen virhestandardien käyttö käytännössä
 - Riskin vakavuuden arvio
- Päätösteorian periaatteiden soveltaminen ei ole eettisesti neutraalia

KIITOS!

KYSYMYKSIÄ?